

Rodičovská láska

Pojem rodičovství má biologickou, sociální a právní stránku. Je to však především určitý druh vztahu dospělých osob, matky a otce, k jejich dítěti, přičemž může jít o jejich biologické nebo sociální rodičovství, tj. převzetí role rodiče k vlastnímu nebo nevlastnímu (například adoptovanému) dítěti. Jako každý sociální vztah má i rodičovství psychologický aspekt, vyjádřený postoji a chováním rodičů vůči dítěti. Jádrem tohoto vztahu je rodičovská láska, rozlišená na mateřskou a otcovskou, v níž se nemusí projevovat rozdíl mezi vlastním a nevlastním dítětem.

Mateřská láska má evolucionární základ, neboť účelem reprodukce druhu není jen zplození potomka, nýbrž také péče o něj do doby jeho sociální zralosti, to je uspokojování potřeb dítěte a také jeho uvedení do života, označované jako primární socializace či rodinná výchova. Vrozené je zajištěna vazba matka-dítě (přilnutí, „attachment“, pro něž je rozhodující něžný fyzický kontakt), respektive mateřský pud (instinkt), který zahrnuje všestrannou péči o dítě a jeho ochranu a který má ovšem i stránku emocionální, označovanou jako mateřská láska.

Vlastní děti znamenají předání genů rodičů další generaci a to je podle evolucionistů zajišťováno vrozenou tendencí pečovat o své děti a milovat je. Mateřská láska je ryzí formou obětavé lásky, která však není jen důsledkem tlaku vlastních genů na jejich replikaci; mateřský pud tvoří jen základ mateřské lásky, která se dále rozvíjí v interakci mezi matkou a dítětem. Nicméně „přirozená selekce podporovala rodičovské mechanismy, které zajišťují přežití a vývoj potomků, měla by proto přinést bohatý repertoár

Text prof. PhDr. Milan Nakonečný

Teologická fakulta JU v Českých Budějovicích,
katedra psychologie

rodičovských mechanismů, které jsou zaměřeny na to, aby bylo postaráno o dorost“ (D. M. Buss, 2004). Obrazně řečeno, za tuto přírodou zajišťovanou starost o děti za účelem reprodukce druhu jsou jejich rodiče odměňováni rodičovskou láskou, přinášející hluboké uspokojení i přes problémy s výchovou dětí spojené.

Vrozené východisko mateřské lásky jako složky mateřského pudu tvoří dva činitele: zaprvé hormon prolaktin, který se ve zvýšené míře vylučuje do krve žen již v průběhu jejich těhotenství a zejména pak v období kojení, kdy je vztah vzájemného přilnutí mezi matkou a dítětem zvláště výrazný (je-li prolaktin vstříknut do krve samic, které ještě nerodily, začnou vykazovat zvýšenou pozornost a péči o cizí mláďata). Druhým činitelem je tzv. „instinktivní schéma dítěte“ (či „baby-schema“), tj. znaky typického malého dítěte, zejména jeho obličej (velké oči, ducaté tvářičky, tupý nosík) a typický poměr hlavičky k tělíčku. Takové „typické dítě“ je vnímáno jako roztomilý, „sladký“ tvoreček, který vyvolává pocity a akty něžnosti, a lidé vůbec jsou ochotni poskytovat mu péči, pomoc a ochranu a odsuzují toho, kdo mu ubližuje.

Mateřská láska je ideální formou lásky, která chce jen blaho milovaného. Ch. Demmerling a H. Landweer (2007) charakterizují rodičovskou lásku jako „paradigmatickou formu starosti o jiné, kteří potřebují pomoc“. Není-li mateřství realizováno, je hledán náhradní objekt uspokojení – bývá přenášeno na manželky a milence, na zvířata atd. Zvláštním typem matky je „včelí královna“, žena, které je otec pouze prostředkem k získání dítěte (F. Campione, 1941).

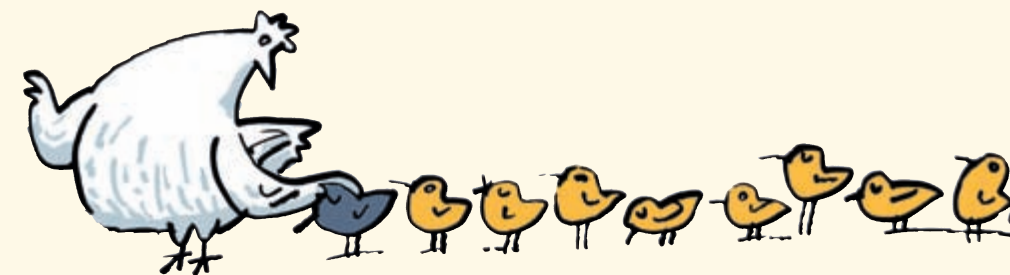
Určitý vrozený základ má také otcovská láska; po narození dítěte se jeho otcovi zvyšuje hladina prolaktinu v krvi v průměru o 20% a naopak se snižuje hladina testosteronu až o jednu třetinu, ale také otcovská láska se zážitkově dále obohacuje v interakci s dítětem. Interakce mezi rodiči a dítětem mají ovšem své

zvláštnosti: zatímco matka se o dítě více přímo stará, otcové si s dětmi spíše hrají. S věkem dítěte se pak tyto interakce ještě diferencují: chlapečkové se více podílejí na otcových zájmech (například chodí s ním na fotbal). Vřelá láska starostlivého otce posiluje později u děvčat jejich odolnost vůči stresu, zatímco u chlapců snižuje sklon k agresivitě.

Další odlišností souvisejí s rozdíly v rolích otců a matek, v nichž se rodičovská láska projevuje, a s rozdíly v jejich osobnostech. V otcovské lásce se projevují větší interindividuální rozdíly, je prokázáno, že dítě trpící nedostatkem otcovské lásky je vystaveno většímu riziku životních selhání (příkladem je nepřístupnost a nedostatek vřelosti otce vůči synovi, které se často objevovaly v éře patriarchální měšťácké rodiny). Ilustrací vlivu otce na utváření významných životních postojů jeho syna je „otcovský komplex“ Franze Kafky (viz jeho proslulý Dopis otcí).

Psychologové anglického původu M. Argyle a M. Henderson (Anatomy of Relationships, 1985) uvádějí četné podrobnosti důsledků různých druhů vztahů mezi rodiči a dětmi, které se projevují jako rozdílné formy rodičovské výchovy a lásky. U dětí se ve věku mezi 7. a 10. měsícem věku vyvíjí emoční vazba především na matku, která může být nežádoucím způsobem osudová, nedostává-li se jim dostatek projevů mateřské lásky (citová deprivace vedoucí k poruchám ve vývoji charakteru a chování). Matka je pro utváření psychiky dítěte raného věku rozhodující. Téměř obecně se uznává, že podoba lásky mezi dětmi a rodiči i mezi rodiči samými mají vliv na pozdější erotické ideály a sexuální chování jejich dětí.

Důležitým činitelem utváření a projevů rodičovské lásky jsou socio-kulturní historické vlivy; začátek 20. stol. byl „věkem dítěte“, nynější nedostatek času věnovaný rodiči dítěti vede k různým nežádoucím způsobům chování současných teenagerů. ■

František Houdek

Mezi Charybdou a Skyllou

Znám jedny lidi ze sousedství, kteří od rána do večera pracují a vydělávají spoustu peněz. Jsou to vzdělaní, slušní, leč chladní a odměření lidé. Jejich dvě děti od malička chodily oblékané z nejdražších obchodů, měly ty nejlepší hračky, kola, lyže, mobily, počítače... Teď obě studují na druhé vysoké škole, ale při zkouškách mají taková okna, že ji zřejmě zase nedodělají. Ve společnosti cizích lidí si nevěří, nedostatek sebevědomí řeší ona bulimií, on partou.

Tady rodičovská láska chyběla.

Součástí těžké party je jiný kluk, vymodlené dítě, které rodiče milují až přes příliš. Ve všem mu umetali cestičku, takže nabyl dojmu, že je mistr světa. Na univerzitě se hned v prvním ročníku se všemi rozhádal a uraženě školu opustil. Teď, pokud vím, chodí na nějakou drahou soukromou náhražku a je tam opět hrubě nespokojen.

Tady rodičovská láska až přebývala.

Co s tím?

Vezmeme to od zvířat, beztak s nimi máme společného předka.

Psycholog Harry Harlow učinil tento pokus: mláďata makaků dostala do klece dvě umělé matky – kovovou, která měla mléko, a plyšovou, která mléko neměla. Makáčci se ke kovové atrapě chodili jen nakrmit, zbytek času trávili přitulení k „mamince“ hebké. Harlow také experimentálně dokázal, že pokud opičátka připravíme o láskyplný vztah k matce, trpí následky celý život: samci nefungují normálně v sexu, samice se řádně nestarají o mláďata.

Podle sociobiologů je rodičovská láska nejběžnějším druhem jednostranného altruismu, tedy nenávratné pomoci. Výzkumy na různých zvířatech ukázaly, že tento altruismus směřuje pouze ke geneticky příbuzným jedincům. Britský biolog William Hamilton objasnil, proč. Evoluci totiž nezajímají celé organismy, ale jejich jednotlivé geny. Nereciproční altruismus, především rodičovská láska (dětí nesou nejvíce genů svých rodičů), je tedy důsledkem snah genů o své zmožnění (což v knize Sobecký gen zpopularizoval Hamiltonův krajan Richard Dawkins).

Platí-li teorie sobeckého genu i u lidí, pak nevlastní děti v rodinách by měly být méně obstarávány než vlastní. Vskutku: ze statistik vyplývá, že dítěti žijícímu s jedním nebo oběma náhradními rodiči v USA hrozí oproti dětem biologickým až stokrát větší riziko utýrání k smrti, a to nezávisle na společenském statusu či osobnostních vlastnostech otců či macech. Obdobně v jiných takzvaných vyspělých státech.

Podle psychologa Ericha Fromma rodičovská láska v sobě jako jediná obsahuje přání, aby její objekt – dítě – se od rodičů v dospělosti oddělil. Projevem této „zdravé“ lásky pak je i schopnost umět dítěti včas říct ne. S tím koresponduje u přírodních národů dodnes běžná infanticida v případech nedostatku zdrojů. Odborníci znalí věci jsou přesvědčeni, že toto extrémní NE, tedy zabíjení novorozenců (které rodiče těsně „potom“ nefalšovaně oplakávají), představuje strategii v daných podmínkách nehumánnější.

A teď píše o rodičovské lásce! ■

Matka své dítě miluje, *at' je jakékoli!*

Libuše Koubská Polštář pod hlavou

Láska rodičovská, zejména mateřská, bývá automaticky chápána jako vrozená vloha. Matka své dítě prostě miluje, ať je jakékoli, a oddaně o něj pečuje. Ale ani tato poučka není všeobecně platná. V románu Jiřího Pehe Tři tváře anděla vystupuje svobodná matka, která definitivně opustí svého šestiletého syna, protože se jí naskytne výhodný sňatek, kterému by ale dítě překázelo. Autor vycházel ze skutečnosti. Známe i mírnější, ale přece jen zarážející mateřské činy: dvanáctiletý kluk se vrátí z hvězdářského kroužku o hodinu později, než mu přikázali, a matka mu za trest odmítne otevřít dům a s ledovým klidem ho nechá celou noc na ulici.

Ale nechme anomálie, mnohem rozšířenější je už starověkou řeckou kulturou v typologii lásky zaznamenaný

vztah storgé. Vztah něžný, laskavý, dlouhodobě oddaný, obětavý.

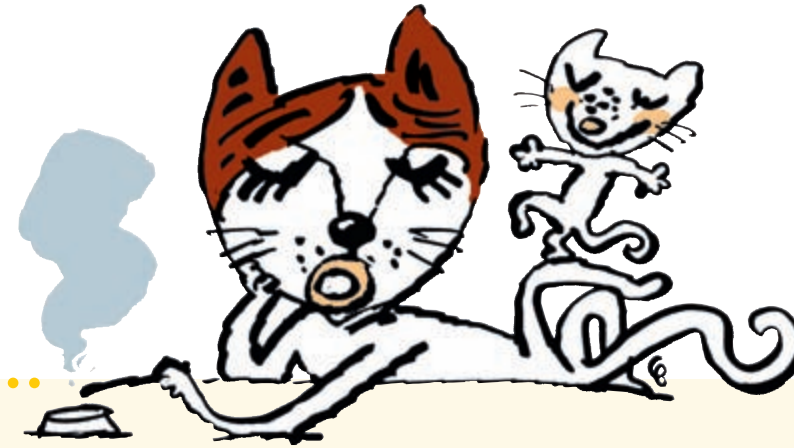
Třeba i zaslepený? Tak, jak o tom píše velký ruský lyrik Sergej Jesenin v básni Chuligánova zpověď. Po divokém vyznání své revolty najednou chuligán přejde do skoro sládkovské polohy: tím více okřívám pak vzpomínkou,/ že znám ten starý rybník s olšemi,/ že kdesi žije otec s maminkou/ a kašlou na všechno mé básněni./ Jim drahý jsem jak krev, jak zem, jak proud./ Jímž jarní větřík zdvíhá osení./ Vidlemi by vás přišli zapíchnout/ za každý skřek váš po mně hozený. Ty vidle, pravda, už sládkovské věru nejsou, ale zase jsou signifikantní. Rodiče vás nedají, ani když nejste v právu.

Vladimír Holan ve své velkolepé temné poemě Noc s Hamletem říká, že matčiny ruce natřesou polštář pod hlavou syna, i kdyby to byl vrah. Otcovský pohled ovšem může být diametrálně odlišný. Matky (v převážné většině) prý své

dítě milují, ať je jakékoli, zatímco otcové prý podle toho, jaké to dítě je. Když si na počátku devadesátých let jeden pražský gymnazista objednal u spolužáků vraždu svých rodičů (ti patnáctiletí kluci pak zavraždili maminku, na tátu si už netroufli), Ludvík Vaculík se v Lidových novinách vyjádřil jednoznačně. Se starozákonním hněvem požadoval, aby otcové dotyčných vrahů své syny zabili. Prohlásil, že on by to na jejich místě udělal. Synové však putovali do nápravných zařízení pro mladistvé. Před časem jsem slyšela, že po propuštění jednomu z nich rodiče opatřili malou kavárnu, kterou on teď provozuje. Je příjemná, čistounká, klidná, rád tam chodí rodiče s malými dětmi.

Nevím, čemu dát za pravdu, jestli vaculíkovskému, nebo kavárenskému přístupu, nejsem otec, jsem matka. Psychiatr Petr Příhoda sice tvrdí, že v naší společnosti už v první půli 20. století z rodiny dezertoval muž – otec a v dru-

hé polovině ho v té dezerci následovala žena – matka. Ale nevidím to tak černě, alespoň z životní zkušenosti vlastní i svého okolí. Věřím, že anomálie pořád nejsou normální a pořád platí Holanovo: „maminka nejmenšími dveřmi vstoupí, když je nám zle, k její oslavě by nestačila noc, i kdyby hvězdy jednou rukou zvedly vůz, do kterého by usedla, jen aby spěchajíc ke svému dítěti, dorazila dřív než její úzkost“. Jistě, i spolehliví, obětaví, milující, dokonce ti vidlemi mávající rodiče se můžou dočkat krutého šoku. Řekněme v jednom případě z milionu. ■

Michael W. Pospíšil Kočka a člověk...

Jak by to bylo jednoduché, kdybychom byli třeba kočkou. Pojď, kotátko, nakrmím tě, naučím tě být čistotné, lovit myši a ptáčky a po pár měsících si můžeš/musíš začít žít svůj vlastní život. Už se o tebe vůbec nebudu starat, žádné mazlení a krmení. Naopak! Dostaneš sekanec, abys, milé kotátko, ode mě odešlo. A nedlouho na to, i kdybych tě někde potkala, ani tě nepoznám. Můj kočičí mateřský pud tě proměnil v krátké době v samostatného jedince, už mě, milé kotátko, nepotřebuješ! Stáváš se pro mě další kočkou, konkurentkou s potenciální chutí na mou misku žrádla...

Takhle to ovšem v lidském životě nefunguje. Všechna ta počáteční láska,

péče, zájem, učení toho nejdůležitějšího bude v našem případě vlastně trvat celý život. Celý rodičovský život, ale i celý život coby potomka. A to i přes všechny komplikace, které v jednom či druhém směru mohou nastat. Někdy se mohou vzájemné vztahy vyvinout do dlouholetých odmlčeních, jimiž ve skutečnosti trpí obě strany, ale většinou k sobě rodiče s dětmi v závěru života cestu najdou. Tyto případy patří ovšem k těm méně častým.

Ať uvažujeme o životě z jakéhokoli pohledu, úvahy nás ve finále musejí nutně zavést ke smrti. Pomíjivost naší existence, přestože jsme si jí všichni vědomi, člověk odjakživa přijímal těžce. Velmi těžce. Nejraději bychom byli nesmrtelní. Kdo jiný než naše děti nám může pomoci v ideálu relativní věčnosti? A když ne věčnosti, alespoň v tom, že jejich prostřed-

nictvím po sobě zanecháme nějakou živoucí stopu na tomto světě.

Jakmile jsme rodiči, končí nám bezstarostný život, měníme život plný svobody, nezávislosti za svět plný starostí, ale i lásky. Rodičovské lásky. Přejeme si být se svým dítětem, pozorovat jeho tvář, výrazy, úsměvy, uklidňovat jeho pláč a vycházet vstříc jeho požadavkům. Toužíme předat mu naši zkušenost v naději zajistit potomkovi to největší štěstí. Promítáme do něho své vlastní, často nesplněné tužby a plány. Později si prožijeme složitá období dospívání, vzpoury proti rodičovské autoritě, neodolatelné touze dětí létat na vlastních křídlech. A i když se pak „dětátko“ stane dospělým, dá život vlastním dětem, smíšený pocit lásky a obav zůstává stále silný. Ani vrásky kolem očí našich dětí nám nedají zapomenout na první významné pohledy

krátce po jejich narození. Stáváme se prostřednictvím vlastních dětí tak trochu „nesmrtelnými“, v kteréžto iluzi nám mnohdy pomáhá i podoba mezi rodičem a potomkem. Rodičovská láska je také tak trochu láska k sama sobě.

Silný pocit rodičovské lásky, ale i lásky synovské/dceřinné je hluboce zakotven v naší kultuře, společnosti, morálce. Patří mezi základní principy naší existence, je jedním z nejdůležitějších kamenů, na nichž naše společnost spočívá, který spoluvytváří tolik nezbytnou sociální harmonii.

Kočky to sice mají s potomstvem obecně jednodušší, ale zase si toho tolik neužijí. Ať v dobrém či zlém. Použil-li jsem příklad kočky, úmyslně jsem se vyhnul opici. To bych se v úvaze dostal rychle k lásce „opičí“. A to už je další téma, náležející spíše psychoanalytikům a psychiatrům. ■